

ՄՓՅՈՒՔԱՅԱՅ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐԻ ՆԵՐԴՐՈՒՄԸ ԼՂՅ-ՈՒՄ ԿՐԹԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ*

ԱՐԱՐԱՏ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

պատմ.գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը, լինելով չճանաչված պետություն, իր սոցիալ-տնտեսական, առողջապահական, մշակութային և այլ ոլորտների զարգացման համար զրկված է միջազգային ֆինանսական կազմակերպություններից վարկեր ստանալու հնարավորությունից: Այդ առումով անգնահատելի է սփյուռքահայ բարեգործական, մշակութային, եկեղեցական կազմակերպությունների և հիմնադրամների օգնությունը: Ինչպես պատերազմից հետո, այնպես էլ այժմ, հարաբերական խաղաղության պայմաններում նրանց աջակցությամբ կյանքի են կոչվել ռազմավարական նշանակություն ունեցող շատ ծրագրեր. ոտքի են կանգնել գյուղեր ու քաղաքներ, կառուցվել և շահագործման են հանձնվել ճանապարհներ, գազատարներ, ջրագծեր, հիվանդանոցներ և այլն: Արցախին օգնելու գործում մեծ ավանդ ունեն սփյուռքահայ բարերարները, որոնք առանձին նվիրատվությամբ, ինչպես նաև համագործակցելով «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի, այլ կազմակերպությունների և ԼՂՀ կառավարության հետ, Արցախում իրականացնում են բազմաբնույթ ծրագրեր, այդ թվում կրթամշակութային բնագավառում:

Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղի դպրոցը կառուցվել է 1990-ական թվականներին՝ պատերազմական գործողությունները դադարեցվելուց հետո, արգենտինահայ բարերարներ Յովսեփ և Քրիստին Թախթաների կողմից:[1] Շուրջ երկու տասնամյակ անց Վաղուհասում նոր դպրոց կառուցվեց՝ երկու մասնաշենքով 240 աշակերտի համար՝ ԼՂՀ կառավարության և գործարար Սամվել Ալեքսանյանի հատկացրած միջոցներով, իսկ հին դպրոցը տրամադրվեց համայնքի մանկապարտեզին: [2]

Ամերիկահայ Վաչե և Ռիտա Յովսեփյանները, կորցնելով իրենց 20-ամյա դստերը՝ Անիթային, բարի մարդկանց աջակցությամբ հիմնեցին «Անիթա Յովսեփյան» հիմնադրամ, որի միջոցներով 1998թ-ին ԼՂՀ Մարտունու շրջանի Աշան գյուղում կառուցվեց Անիթա անունը կրող միջնակարգ դպրոցը: «Անիթա Յովսեփյան» հիմնադրամի ներկայացուցիչներ տեր և տիկին Ցոլակ և Գոհար Յովսեփյանների աջակցությամբ 2010թվականի սեպտեմբերին շահագործման հանձնվեց դպրոցին կից կառուցված Ցոլակ և Գոհար Յովսեփյանների անվան մարզադահլիճը և Խաչիկ Տեր-Սկրտչյանի անվան գրադարանը: [3]

1997 թվականից Շուշիում գործում է Դանիել Ղազարյանի անվան հանրակրթական երաժշտական դպրոցը, որը հիմնադրվել է ամերիկահայ հայտնի երգիչ, գեղանկարիչ, բարեգործ Կարեն Ղարիբյանի նախաձեռնությամբ, սփյուռքի մեր հայրենակիցների նյութական և բարոյական աջակցությամբ: Դպրոցը բացվեց 30 աշակերտով, իսկ 2012 թվականին ուներ 12 դասարան՝ մոտ 120 աշ-

* Հոդվածն ընդունվել է 20.09.2013:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել ՄՄՀ պատմության ամբիոնը:

ակերտով: Սկսած 2010թ.-ից՝ դպրոցը պետության կողմից ֆինանսավորվեց 50%-ով (աշխատավարձի մասով), իսկ հաջորդ տարի՝ 70%-ով: [4] ԼՂՀ կառավարության որոշմամբ՝ 2013թ. հունվարից դպրոցի ֆինանսավորումը (աշխատավարձի մասով) կատարվում է պետբյուջեի հաշվին, բացի այդ, կառավարությունը դպրոցին նվիրել է լաբորատորիաներ՝ կենսաբանություն, քիմիա, ֆիզիկա առարկաների համար:

Ֆրանսահայ բարերարներ Կարպիս և Նիկոլ Նիկողոսյան ամուսինները 2002թ. Մարտունու շրջանի Շեխեր գյուղում կառուցեցին երկհարկանի դպրոցի շենք՝ ի հիշատակ Կարպիսի հոր և մոր Նիկողոս և Էրմինե Նիկողոսյանների: Դպրոցը նախատեսված է 132 աշակերտների համար: [5] Ավելի ուշ դպրոցին կից շահագործման հանձնվեց սպորտդահլիճը:

Հաղորուքի շրջանի Վարդաշատ գյուղի դպրոցի վերանորոգման աշխատանքները 2003 թվականին իրականացվել է բարերար Վարուժան Քչիքյանի ֆինանսավորմամբ, [6] իսկ Իրանի Իսլամական Հանրապետության քաղաքացի Էդիկ Էրնյանի միջոցներով նորոգվել է Մարտակերտ քաղաքի մանկական կրոնա-դաստիարակչական կենտրոնի շենքը: [7]

Ստեփանակերտի հմ.11 եռահարկ դպրոցի շինարարության նվիրատուներն էին ամերիկահայ բարերար Ջերարդ Թրփանջյանը, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի ԱՄՆ Արևմտյան շրջանի տեղական մարմինը: [8] Կրթօջախը շահագործման է հանձնվել 2010թ. ամռանը:

Ռուսաստանաբնակ բարերար Սերգեյ Սարկիսովի տրամադրած ֆինանսական միջոցներով՝ (շուրջ 3 մլն դոլար) կառուցվեց և շահագործման հանձնվեց Ստեփանակերտի Ալ. Գրիբոյեդովի անվան հմ. 3 միջնակարգ դպրոցը: Նրա եղբայր Նիկոլայ Սարկիսովի միջոցներով հաջորդ տարի՝ 2014 թվականին, շահագործման կհանձնվի Ստեփանակերտի հմ.1 դպրոցի նորակառույց շենքը: [9]

Ռուսաստանի հայ բարերարների նվիրաբերած միջոցներով հիմնովին նորոգվեց Շուշիի Խաչատուր Աբովյանի անվան դպրոցի շենքը: Սա, ի թիվս կարևորագույն այլ ձեռնարկների, «Սեր Շուշին» ծրագրի հիմնական բաղադրիչներից է: Դպրոցը եռահարկ կառույց է, ունի չորս մասնաշենք, որոնք նախատեսված են 1200 աշակերտի համար: Շուշեցի դպրոցականների թիվը դեռևս երեք անգամ պակաս է: [10] Մոսկվաբնակ բարերար Կոնստանտին Մարգարյանի ֆինանսավորմամբ վերանորոգվեց Շուշի քաղաքի նախկին Մարիամյան օրհորդաց գիմնազիայի շենքը, որտեղ ներկայումս տեղակայվել են ԼՂՀ մշակույթի և երիտասարդական հարցերի նախարարությունը և այլ հաստատություններ:

2012 թ. ամռանը կանադահայ բարերար, բժիշկ սրտաբան Ալբերտ Մելիք-Ղասումյանի ֆինանսական միջոցներով շահագործման հանձնվեց Արցախի պետական համալսարանի հանրակացարանի վերանորոգված ու կահավորված 4-րդ և 5-րդ հարկերը, ավելի քան հինգ տասնյակ ուսանողների համար: Չորրորդ հարկը նվիրված է բարերարի եղբոր՝ Սերգեյ Մելիք-Ղասումյանի, իսկ հինգերորդը՝ քրոջ Ժուլիետ Մելիք Ղուսամյանի հիշատակին: [11]

Ծնողագուրկ կամ սոցիալապես անապահով ընտանիքներում ապրող երեխաների խնդիրները լուծելու նպատակով Շուշիում կառուցվում է նոր գիշերօթիկ դպրոց: Եռահարկ շինությունը, որում կապրեն արցախցի ութսուն երեխաներ, կառուցվում է ամերիկահայ անվանի բարերար Հրայր Հովնանյանի նվիր

րատվությամբ և ԼԴԴ կառավարության համաֆինանսավորմամբ: [12]

Ներկայումս Ռուսաստանի հայերի միության նախագահ Արա Աբրահամյանի միջոցներով Ստեփանակերտում կառուցվում է հմ. 6 դպրոցը, իսկ Մարտակերտի շրջանի Վանք գյուղում կառուցվում է Սուվորովի և Մադաթովի անվան զինվորական ուսումնարանը՝ մեծ բարերար Լևոն Հայրապետյանի ֆինանսավորմամբ:

Սփյուռքի հայ բարերաները մեծ ուշադրություն են դարձնում ոչ միայն դպրոցաշինությանը, այլև՝ կահավորմանը, ինչպես նաև ժամանակակից համակարգչային դասարանների բացմանը:

Արցախի դպրոցներում համակարգչային դասարանների բացման գործում ակտիվ գործունեություն են ծավալել իտալահայ բարերարներ տեր ու տիկին Սարո և Սիրան Խուդավերդյաները: Նրանց նվիրատվությամբ 2012թ. ժամանակակից համակարգչային դասարան է բացվել Ստեփանակերտի հմ.5 հիմնական դպրոցում, Սիրան Խուդավերդյանի հոր՝ դոկտոր Կարապետ Բորանյանի հիշատակին: Բարերաները մտադրություն ունեն 2014 թվականին համակարգչային դասարան բացել հմ.2 դպրոցում: [13]

ԼԴԴ կրթության և գիտության նախարարությունը 2011-2012 ուսումնական տարվանից տարրական դպրոցի համար որդեգրել է նոր ուսումնական ռազմավարություն (ՆՈՒՌ), որն արգենտինահայ բարերար Էդուարդո Էռնեսկյանի ծրագիրն է, և որի էությունը 1-4րդ դասարաններում սովորող երեխաներին մեկական համակարգիչ նվիրելու միջոցով տեղեկատվական տեխնոլոգիաների օգնությամբ դասի արդյունավետության բարձրացումն է, նրանց գիտելիքների հարստացումը: Ծրագրի առաջին փուլում ընդգրկվել են Ստեփանակերտի և Շուշիի դպրոցները, որին հաջորդելու են հանրապետության բոլոր շրջանները: Տարրական դասարանների ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացներին մասնակցում էին 160 դասվարներ և ինֆորմատիկայի ուսուցիչներ: Պարապմունքները վարում էին Արգենտինայից և Ուրուգվայից ժամանած մասնագետները: [14]

2002թ. սեպտեմբերին ֆրանսահայ բարերար Սամվել Շնորհոքյանի կողմից մարդասիրական օգնության կարգով ուղարկված գրեմական պիտույքներով ու դպրոցական այլ իրերով լի 300 աշակերտական պայուսակները բաշխվել են Մարտակերտի շրջանի Վանք գյուղի դպրոցահասակ երեխաներ ունեցող ընտանիքներին: [15]

Հաշվի առնելով երեխաների նախադպրոցական կրթության կարևորությունը՝ սփյուռքահայ բարերարները մեծ ուշադրություն են դարձնում մանկապարտեզների շինարարությանն ու կահավորմանը:

Բարերար Էդիկ Դուլյանի ֆինանսական աջակցությամբ կառուցվել և շահագործման է հանձնվել Մարտակերտի շրջանի Վանք գյուղի 120 տեղանոց մանկապարտեզը: Ներկայումս բարերար Սեյրան Կարապետյանի ֆինանսավորմամբ Ստեփանակերտում կառուցվում է 360 տեղանոց հմ.3 մանկապարտեզը:

Բարերար Արմեն Թովոլոզյանի հովանավորությամբ կառուցվել է ժամանակակից խաղահրապարակ Քաշաթաղի շրջանի Քարեգահ համայնքում, վերանորոգվել է Այգեստանի մանկապարտեզի շենքը բարերար Ժանետ Ուուլչի ֆինանսական աջակցությամբ: Հայ օգնության միության Արցախի մանկապարտեզ-

ներին է նվիրատվություն փոխանցել ամերիկահայ բարերար, ՅՕՄ-ուհի Ջասիկ Բունիաթյանը, որը տրամադրվել է բոլոր մանկապարտեզների սաներին և աշխատակիցներին: [16]

ԱՄՆ քաղաքացիներ Ջորջ և Քերոլայն Նաջարյանները Մարտակերտի շրջանում կատարել են մի շարք մարդասիրական դրամաբաշխություններ: Շրջկենտրոնի մանկապարտեզին հատկացրել են 145 հազար դրամ, Մարադա գյուղի 65 երեխաների՝ 15 հազարական դրամ, իսկ Ստեփանակերտում բնակվող երեք հաշմանդամ երեխաների ծնողներին տրամադրվել են 290 հազար դրամ՝ նրանց հետագա բուժումը ՅՅ-ում և ՌԴ-ում կազմակերպելու համար: [17]

Սփյուռքահայ բարերարները մեծ ուշադրություն են դարձնում երեխաների ամառային հանգստի կազմակերպմանը: 2005 թվականից Շուշիի «Նարեկացի» արվեստի միության կենտրոնում գործում է «Արամ Մանուկյան» ամառային ճամբարը, որի կազմակերպիչներն են կանադահայ հասարակական-մշակութային գործիչ, բանաստեղծ Չայրուկ Շանլեանը և նրա կինը՝ մանկավարժ Աիդա Շանլեան-Դավիդեանը: Շուշեցի երեխաների համար այստեղ կազմակերպվում են հայրենասիրության և քաղաքացիական պարտքի զգացումի մասին դասեր ու մարզական պարապմունքներ: [18]

Արտերկրներում ապրող մեր հայրենակիցների աջակցությամբ իրականացվել են մի շարք ծրագրեր մշակույթի բնագավառում: Դեռ պատերազմի թեժ օրերին սիրիահայ Ջաքար Քեշիշյանի կողմից 1992թ. Շուշիի «Արամ Մանուկյան» վարժարանում հիմնադրվեց «Վարանդա» երգչախումբը: Այն ի սկզբանե եղել է մանկապատանեկան երգչախումբ: «Իհարկե, այդ տարիներին Շուշիում սակավաթիվ մարդիկ էին ապրում և, սոցիալական պայմաններից ելնելով, շատ հաճախ երեխաները չէին կարողանում ներկայանալ պարապմունքներին», - հիշում է Ջաքարը, սակայն այսօր հպարտանում է, որ «Վարանդա» երգչախումբում մոտ 500 երեխա է երգել 20 տարիների ընթացքում, իսկ այսօր երգչախումբ են հաճախում իր առաջին սաների երեխաները, որոնց նա իր թոռներն է համարում: Երգչախումբն այսօր գտնվում է պետական հոգածության ներքո և իր գործունեությունը շարունակում է մանկական, պատանեկան և երիտասարդական կազմերով: Երգչախումբը ավելի քան 200 համերգներով հանդես է եկել Արցախի տարբեր շրջաններում, զորամասերում, դպրոցներում, ինչպես նաև Հայաստանում և Լիբանանում: Երգչախմբի մասին նկարահանվել են երկու վավերագրական ֆիլմ, իսկ 2004-ին «Վարանդան» ձայնագրել է «Բերդաքաղաք» խտասկավառակը: [19] Արցախում երգչախմբային արվեստի զարգացման գործում ունեցած ծառայությունների համար երգչախմբի ղեկավարվեստական ղեկավար և խմբավար Ջաքար Քեշիշյանը 2002-ին ԼՂՀ նախագահի հրամանագրով պարգևատրվել է «Վաչագան Բարեպաշտ», Հանրապետության հռչակման 20-ամյա հորեյանի առթիվ «Երախտագիտություն» մեդալով: [20]

Արցախում մի շարք բարեգործությունների շարքում ամերիկահայ մեծ բարերար Վահե Կարապետյանը ընդգրկեց նաև «Արցախի ծայն» երաժշտական նախագծով խմբի ամերիկյան շրջագայության ֆինանսավորումը: [21]

Հայ բարերարները հայտնի են եկեղեցաշեն գործունեությամբ: Նրանց կողմից ֆինանսավորվել են մի շարք եկեղեցիների կառուցումն ու վերակառուցումը: Մարտակերտի շրջանի Վաղուհաս գյուղի Սուրբ Մարիամ Աստվածածին եկե-

ղեցին կառուցվել է ծնունդով վաղուհասցի ռուսաստանաբնակ գործարար Գրիգորի Հայրապետյանի ֆինանսավորմամբ: [22]

Հաղորդի շրջանի Քարագլուխ գյուղը, դեռ պատերազմը չսկսած՝ 1991-ին, ազերիների կողմից հիմնովին ավերվել էր: Ազատագրումից հետո քարագլուխցիները վերադարձան գյուղ, բայց հարազատ օջախները ավերված էին, ուստի նրանք՝ բնակություն հաստատեցին գյուղի ստորոտում, իսկ բնակատեղին անվանեցին Ջորագյուղ: 2013թ. սեպտեմբերի 5-ին Քարագլուխ գյուղի բարձունքում տեղի ունեցավ Սուրբ Հովհաննես Սկրտիչ նորակառույց եկեղեցու բացումը: Կառուցումը նախաձեռնել և իրականացրել է արմատներով քարագլուխցի Ս. Պետերբուրգի բնակիչ, ճարտարապետ Մաքսիմ Աթայանցը՝ հույս ունենալով, որ եկեղեցու կառուցումը խթան կհանդիսանա որպեսզի իր շուրջը համախմբի մարդկանց: [23]

Քաշաթաղի շրջանի Բերձորի Սուրբ Նահատակաց եկեղեցին կառուցվել է ամերիկահայ բարերար Վահե Կարապետյանի ֆինանսական միջոցներով: «Արցախը դարձավ իմ ոգեշնչման աղբյուրներից մեկը, - գրում է նա: Ես հասկացա, որ Արցախը լույս է, հույս է, այն մեր ազգային խորհրդանիշն է: Իսկ խորհրդանիշը պետք է պահել աչքի լույսի պես: Արցախի վերածննդից մինչև այսօր նրա կարգավիճակը միջազգային հարթակում դեռ չի որոշվել, բայց մեզ համար այն Հայրենիք է, մեր ազգի թալիսմանն ու փարոս»: [24]

Այսօր էլ սփռուքահայ բարերարները շարունակում են իրենց հայրենանվեր, ազգանպաստ գործունեությունն Արցախում: Նրանց բարեգործական գործունեությունը վկայում է սփյուռքի հոգեհարազատության մասին:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հիմնադրամ 1999, ֆինանսական և ծրագրային հաշվետվություն, Եր., 2000, էջ 22:
2. «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ 2011, տարեկան հաշվետվություն, Եր., 2012, էջ 25:
3. «Ազատ Արցախ», 14 հոկտեմբերի 2010:
4. «Ազատ Արցախ», 3 հուլիսի 2012:
5. “Карабахский экспресс”, апрель-сентябрь 2006 N 2-3, стр. 47-48
6. ԼՂՀ պետական արխիվ, ֆ.180, ց.1, կ-10, պ.մ.45, ք.55:
7. Նույն տեղում, ֆ.345, ց.2, կ 10, պ.մ.3, ք.4:
8. «Ազատ Արցախ», 21 մայիսի 2009:
9. «Ազատ Արցախ», 4 մայիսի 2013:
10. «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ 2011, տարեկան հաշվետվություն, էջ 20:
11. «Ազատ Արցախ», 7 հուլիսի 2012:
12. «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամ 2011, տարեկան հաշվետվություն, էջ 36:
13. «Ազատ Արցախ», 21 մարտի 2013:
14. «Ազատ Արցախ», 10 սեպտեմբերի 2011:
15. ԼՂՀ պետական արխիվ, ֆ.180, ց.1, կ 9, պ.մ. 43, ք.36
16. «Ապառաժ», 9-16 հունվարի 2008:

17. ԼՂՀ պետական արխիվ, Ֆ.180, ց.1, կ 9, պ.մ.43, ք.57:
18. «Ազատ Արցախ», 20 հուլիսի , 2013:
19. «Ապառաժ», 1-15 սեպտեմբերի, 2012:
20. «Ազատ Արցախ», 15 սեպտեմբերի 2011:
21. Վահե Կարապետյան, Կամք, որ հայինն է, Եր., 2011, էջ 506:
22. «Ազատ Արցախ», 23 փետրվարի, 2012
23. «Ազատ Արցախ», 14 սեպտեմբերի 2013
24. Վահե Կարապետյան, Աշխ., էջ 483:

Резюме

Благотворительные вложения спюркских армян в НКР в реализации образовательно-культурных проектов

Арарат Варданян

Нагорно-Карабахская Республика будучи непризнанным государством лишена возможности получать кредиты на развитие экономической, социальной, культурной и других сфер от международных финансовых организаций. Следовательно поддержка Армянской диаспоры, благотворительных, культурных организаций и церкви является неоценимой. Велика роль индивидуальных спонсоров, которые осуществляют в Арцахе ряд благотворительных программ. Благодаря их финансовой поддержке претворились в жизнь многие благотворительные, а также образовательно-культурные проекты.

SUMMARY

The Benevolent investments of the Armenians from Diaspora in the NKR in realization of educational and cultural projects.

Ararat Vardanyan

The Nagorno-Karabakh Republic, being the unrecognized state is deprived of the opportunity to get credits from international financial organizations for the development of social-economic, cultural and other fields. Consequently, the support of Diaspora, benevolent, cultural organizations and the churches is invaluable. The role of the individual sponsors, that realize series of benevolent programs is invaluable. Due to their financial support most benevolent , educational and cultural projects have been realized.